

dS De
Standaard

ZATERDAG 1, ZONDAG 2 SEPTEMBER 2018

CULTUUR & MEDIA

‘Iedereen moet
de helft van
zijn gazon aan
de natuur
teruggeven’

MET LANDSCHAPSARCHITECT
BAS SMETS NAAR HET
ARBORETUM IN TERVUREN

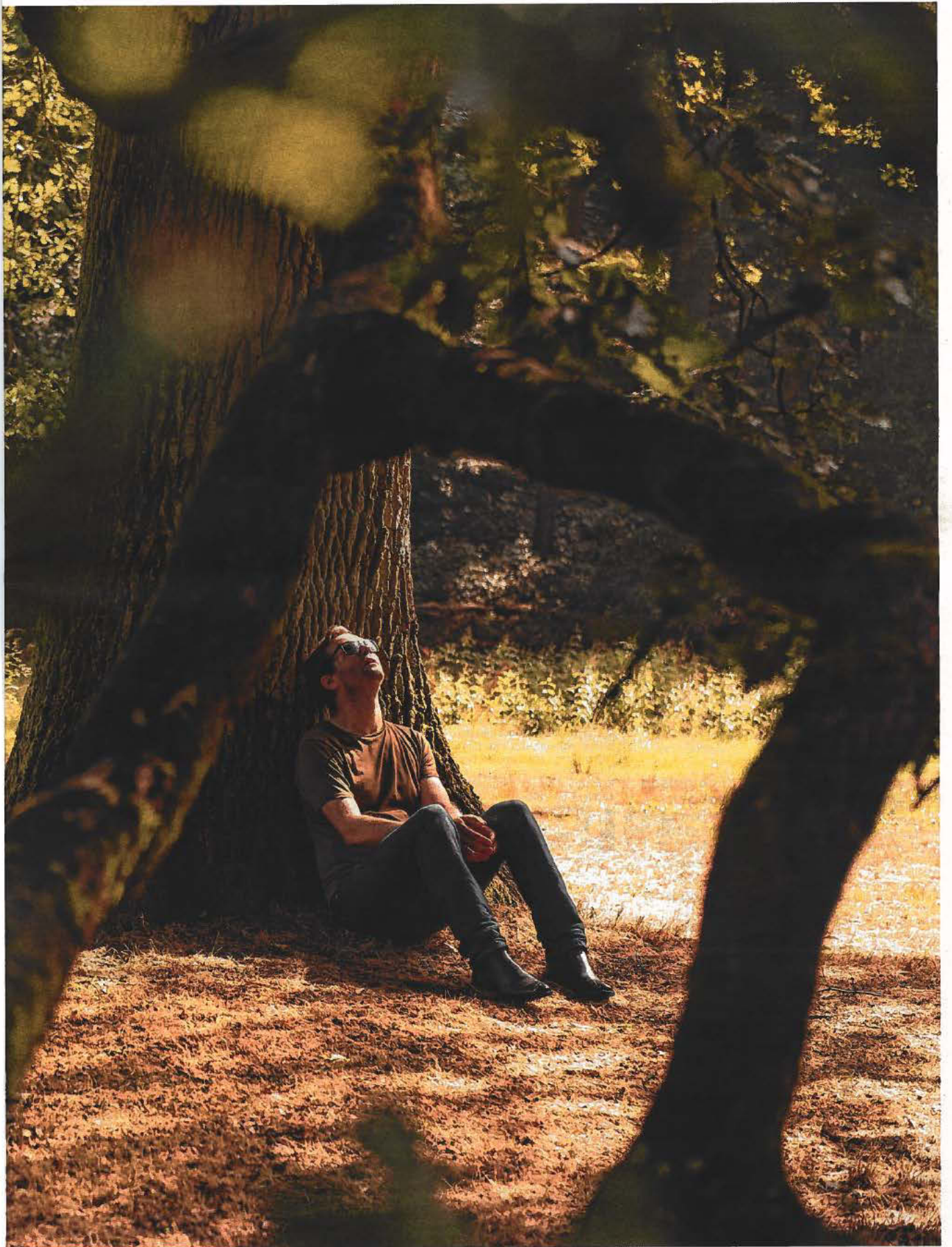
'De Standaard' trekt er elke zaterdag van de zomervakantie op uit met een interessante mens. Die kiest zelf hoe hij zich het liefst verplaatst.

'Er zou wat meer fierheid mogen zijn op Brussel'

Deze reeks stopt waar ze tien weken geleden begon in het Zoniënwoud. In de anderhalf uur dat landschapsarchitect Bas Smets ons door het Arboretum van Tervuren gidst, maken we een wereldreis. 'We proberen de natuur op een judoachtige manier in onze richting te trekken.' **GEERT SELS. FOTO'S FRED DEBROCK**

Eerst zouden we elkaar in Arles treffen, waar Bas Smets (43) samen met Frank Gehry een nieuw centrum voor kunstproductie aanlegt. De Zuid-Franse Camargue heeft zijn hart gestolen. 'Ik noem het de natte droom van Vlaanderen,' zegt hij, 'het is even plat, maar vol groen, met plassen, wilde paarden en stieren. Een waanzinnig mooi gebied, het ideaalbeeld van wat het verstedelijkte Vlaanderen had kunnen zijn.'

Vijf jaar geleden heeft hij er leren parachutespringen. 'Toevallig, omdat een vriend me meevroeg. Het is de ideale manier om jezelf te resetten.' Sinds die tijd heeft hij er zo'n honderdvijftig sprongen opzitten. 'De concentratie tijdens die ene minuut vrije val is fantastisch.'

Daar ben ik dus mooi aan ontsnapt. In plaats daarvan houden we veilig de voeten op de grond. En ach, in het Arboretum van Tervuren doen we vast evengoed Zuid-Frankrijk aan. We passeren namelijk overal. Smets neemt ons mee op zijn joggingparcours. Niet zomaar een traject, maar de Koninklijke Wandelweg. 'Leopold II liet in 1902 bomen uit het noordelijk halfrond naar hier brengen. Het resultaat is één grote contradictie. Te midden een beukenbos kom je uitheemse trosjes denfen, sequoia's en azalea's tegen die geordend zijn volgens de wereldkaart.'

{We komen het arboretum binnen langs Alaska. Via British Columbia in Canada steken we door naar Washington State, Oregon en Californië.}

'Mijn ouders woonden een tijdlang in Congo. Mijn vader was ingenieur en deed zijn burgerdienst bij de voorloper van Tractebel. Die dienst duurde twee jaar, maar hij is uiteindelijk acht jaar in Afrika geweest. Hij heeft er meegewerkt aan de omvorming van stoomtreinen naar dieseltreinen. Een paar weken voor ik geboren werd, zijn ze naar Hasselt gekomen. In Afrika bevallen was niet evident, erna zijn ze teruggekeerd. We hebben later nog een aantal jaren in Algerije gewoond.'

'Daarna heb ik de rest van mijn jeugd, van mijn zeven tot mijn achttien, in Tervuren gewoond. Graag gewoond. Het arboretum kende ik niet. Dat was niet cool, we gingen liever basketten op het pleintje. Pas jaren later, toen ik in Parijs de jongste medewerker was op het bureau van landschapsarchitect Michel Desvigne, ben ik het gaan ontdekken. Als je het een beetje kent, is het een wonderbaarlijke wereld.'

'We staan nu voor een groepje Douglas fir, de typische spar uit Oregon. Daar heb ik op mijn achttiende een jaar gewoond met een uitwisselingsproject. Mijn gastvader was CFO van een grote firma. Bij wijze van project had hij een groot stuk grond gekocht waar hij 20.000 van die bomen heeft geplant. Ik heb daar nog veel bij geholpen. Dan kwam hij me om vier uur 's ochtends wakker maken omdat de herten aan de schors zaten te knabbelen. Daar moesten dan van die beschermkapjes rond. In Oregon heb ik voor het eerst kennisgemaakt met het grote landschap. Achteraf heb ik me afgevraagd of daar de *déclic* voor landschapsarchitectuur ontstaan is.'

'Vroeger was de landschapsarchitect misschien de sidekick van een

'Ecologisch hebben gazons geen enkel nut. Iedereen zou de helft moeten teruggeven aan de natuur. Die weet zelf het best hoe hij een plek moet begroenen.'

architect, maar daar vechten we tegen. Sidekick zijn is niet *tof*. Onze rol is groter dan het groen invullen dat een architect heeft opengelaten. We hebben ook een eigen kijk. Een architect zoekt een oplossing om bepaalde functies, zoals wonen, ontspanning, kantoren of horeca, optimaal vorm te geven. Wij denken meer in termen van groei, seizoen en transformaties die een plek doormaakt. Onze ingreep moet verschillende beelden kunnen voortbrengen. De omgeving zal er in de lente anders uitzien dan in de zomer, in de regen anders dan in de zon, overdag anders dan 's nachts. Vlak voor de zomer hebben we in Sint-Gillis de heraanleg van het Voorplein opgeleverd. Daar hebben we gekozen voor een graniet uit Portugal, met daartussen blauwe hardsteen die we recycleerden van het vorige plein. Die blauwe pixelletjes zie je beter in de regen dan in de zon. En aangezien het hier tweehonderd dagen per jaar regent ...'

'Landschapsarchitectuur is niet: ik heb een beeld voor ogen en hoe ga ik dat nu eens maken? Het is: waar ben ik? Wat is hier al allemaal? Wat zou de natuur doen? Elke site evolueert naar een natuurlijke climax. Het is mogelijk om in te schatten hoe een plek er over tweehonderd jaar zal uitzien. We proberen dus op een judo-achtige manier de kracht die er al is onze kant op te trekken. Het is mogelijk om daar knal tegenin te gaan, maar dat vraagt veel werk. Wil je thuis een perfecte gazon, dan moet je bemesten, verticuteren, maaien en water geven. Dat is niet wat de natuur wil doen. Ecologisch hebben gazons geen enkel nut. Integendeel. Ei-

Douglaspar uit Oregon.

Mammoetboom uit Noord-California.

genlijk zou het een regel moeten zijn dat iedereen de helft teruggeeft aan de natuur. Die weet zelf het best hoe hij een plek moet begroenen. Dat principe proberen wij in onze grote projecten toe te passen.'

{Nog voor we bij de sequoia's van noord-Californië komen, stoten we op een groepje apenverdriet. De conifer heeft scherpe weerhaken aan de uiteinden: tot groot verdriet van apen die er wel in kunnen, maar amper nog uit.}

'Dit groepje apenverdriet is een schoonheidsfoutje in dit park met bomen uit het noordelijk halfrond. Hij is afkomstig uit Chili en Argentinië en is de enige uit het zuidelijk halfrond, en dus een anomalie in dit arboretum. Voor de rest vind ik het experiment van Leopold best wel intelligent. Zijn idee was om bomen te importeren en te kijken of ze hier konden gedijen. Nu de klimaatverandering zich manifesteert, gaan we er niet meer komen met onze lijstjes van inheemse bomen. Als het kli-

Hemlockspar out Alaska.

Bas Smets: 'Landschapsarchitectuur is: Waar ben ik? Wat is hier allemaal? Wat zou de natuur doen?'

{Via China en Japan met zijn azalea's en de rododendrons van Georgië stappen we het Alpengebied binnen. Zo komen we toch in de buurt van de Camargue. Toch weer Frankrijk.}

'Tien jaar geleden kreeg ik in Frankrijk de prijs voor jonge landschapsarchitecten, enkele maanden geleden de medaille voor landschap en stedenbouw van de Academie voor Architectuur. Ik zou niet eens weten of wij dat hebben in België. De Fransen houden wel van enig aplomb. Ik heb bij de ceremonie een *petit éloge* voor de Franse instellingen gehouden. Het is niet te onderschatten hoe belangrijk zo'n onderscheiding is om een carrière op gang te krijgen. We hebben grote projecten lopen in Frankrijk: la Défense in Parijs, Aries, La Chapelle, Lyon Part-Dieu, Bordeaux. Ik zou niet zeggen dat ik daardoor een Fransman geworden ben. Onze thuismarkt is Frankrijk-België. Die twee samen. De rest is buitenland: een dakterras in Hongkong, een binnentuin in Londen, een hotel in Los Angeles.'

'Wonen doe ik afwisselend in Brussel en in Parijs, in de Marais, waar mijn vriendin woont. Parijs heeft een hyperstedelijkheid die je in niet veel andere Europese steden aantreft. Ik vind die concentratie zeer inspirerend. Mijn bureau houd ik in Brussel, dat is prettiger om te werken. Je hebt er meer vrijheid. Brussel heeft een vrolijke kant om iedereen zijn zin te laten doen. Sinds hij met pensioen is, helpt mijn vader me. Na zijn ingenieursjaren is hij zich meer op het financieel-economische gaan toeleggen. Zal ik eens naar je boekhouding kijken, vroeg hij. Hij is nu al acht jaar *de financial director* van het bureau. Onze vader-zoonrelatie is uitgegroeid tot een soort partnership. Wie kan ik meer vertrouwen dan mijn vader?'

'We hebben ooit overwogen om een bijhuis in Parijs te openen. Maar dat heeft geen zin, het is veel te dichtbij. Ik geloof niet zo in bijhuizen. Ik heb meer vertrouwen in een kern van mensen die samen iets exploreren. Je bouwt een collectieve intelligentie op en die moet samenzitten. Van daaruit zwermen we uit naar waar ze ons vragen. We zijn ondertussen met achttien en ik sta er altijd van te kijken waar we overal bezig zijn.'

'Nu we de jongste tijd op herdenkingsplekken gewerkt hebben, is onze intelligentie uitgebreid met een gevoeligheid die ik heel belangrijk vind. Het is moeilijk om te spreken over traumatische ervaringen. We spraken met slachtoffers van de Brusselse aanslagen die een familielid verloren hadden of die maanden gerevalideerd hadden. Ze gaven duidelijk aan wat ze wilden. Ze hadden er vrede mee dat er een gedenkplaat kwam in Zaventem en Maalbeek, maar gaven te kennen dat ze er niet naartoe zouden gaan. Ze hadden nood aan intimiteit. Een stille plek waar ze alleen konden zijn met hun verdriet. Het memoriaal staat in het Zoniënwoud.'

'Nu werken we met het Noorse bureau Manthey Kula aan een memoriaal voor de slachtoffers van Utøya. Er zijn nabestaanden die gezien hebben hoe hun vriendje werd afgeknald door Anders Breivik. Hoe geef je daar betekenis aan? Het zijn projecten waarvan je niet weet wat ze gaan worden. We werken eraan

met ambitie en omzichtigheid. Ik ga elke maand naar daar, om met die mensen samen te zitten. Het ontwerp moet ongelooflijk juist zitten.'

'Er zijn een paar momenten geweest dat ik toevallig in de buurt van terreur kwam. Ik zat op die Thaly's naar Parijs toen twee Amerikanen en een Brit een aanslag verdielden. Bij onze aankomst in Arras zag ik zwaar-bewapende gendarmen staan. In de verte heb ik bebloede mensen zien afvoeren. Bij de aanslagen in Parijs is er geschoten op terrassen waar we soms iets gaan drinken. De Bataclan is niet ver van het appartement van mijn vriendin. Ik weet niet of die ervaring me helpt bij het project in Utøya. Ik zeg zeker niet dat ik hen begrijp omdat ik ook iets heb meegemaakt. Wat zij doormaakten is zoveel erger. Het enige wat helpt is inlevingsvermogen om te begrijpen wat ze zeggen.'

{We steken een bruggetje over en belanden in Zweden, Turkije, Griekenland en Algerije. Bij een bosje met lage dennen is de sfeer anders.}

'Om de paar honderd meter verandert de sfeer in het arboretum. Dat is er zo fantastisch aan. De geur is anders, de lichtinval varieert, de kleur verschilt. Het heeft me geïnspireerd voor een project dat we nu in Amerika uitvoeren. In Amaganset, op Long Island, zijn we een bospark aan het aanleggen voor een man die fortuin maakte op Wall Street. Hij kocht een bos van dertig hectare dat voornamelijk uit den en eik bestaat. Om die monotonie te doorbreken, creëren we daar nu infiltraties in. Op basis van de hoogtelijnen brengen we verschillende stroken aan. In het lager gelegen gebied komt een rivierbos, in de hogere delen komt een loofbos en een dennenbos.'

'Maar we blijven ook graag aan de publieke ruimte in Brussel werken. Met Office zaten we in de shortlist voor de Citroëngarage. *(pauzeert)* Aargh, een dolk in mijn hart. Het blijft pijnlijk. Het was een plezant project. Hoe meer je in iets gelooft, hoe harder meer je eraan werkt. En hoe groter de ontgoocheling als je verliest. We hadden met de plantenlijst van de Nasa gewerkt, deze keer om een microklimaat te maken met voldoende luchtvochtigheid, zodat het aangenaam is in de winter. Buiten hadden we de kade verlaagd met een trappenpartij. We hadden berekend dat je dan perfect zicht had op de avondzon. Ik denk dat het een sterk project was. Maar je moet je neerleggen bij de jury.'

'Met Sint-Gillis Voorplein, Tour & Taxis en Saint-Lazare hebben we mooie projecten in Brussel. Het is een rare plek die veel toelaat en niet zo'n sterke identiteit heeft. Iedereen bedient zich een beetje van Brussel. Misschien zou er wat meer fierheid mogen zijn op de stad, zodat mensen er meer zorg voor dragen. Wie weet kunnen projecten daartoe bijdragen. Op een zeker moment moet je ze overdragen, maar ik volg ze graag op. Daarvoor doe ik geregeld een *détour*. Ben ik in West-Vlaanderen, dan rij ik graag tot in Waregem, waar we met Robbrecht & Daem een groot stedelijk project deden. Als ik de kinderen in de fontein zie spelen, ben ik blij dat we de stad van die investering konden overtuigen. In Antwerpen hebben we in Nieuw-Zuid onze eerste speeltuin ontworpen. Zalig, als je de kinderen ziet spelen.'

lokken ze andere organismen naar zich toe. We vergeten dat planten de biosfeer produceren die leven mogelijk maakt. Mensen en dieren profiteren daar met elke adembaling opnieuw van. Die productie moet dus gaande blijven. Daarom probeer ik een Franse bouwpromotor nu te overtuigen om zo veel bomen te planten dat ze voldoende zuurstof produceren voor alle bewoners van zijn project. Dat vond hij een beetje raar.'

'We begrijpen nog niet alles, maar er is al veel inzicht in de intelligentie van ondergrondse wortelsystemen. Planten slagen erin een 3D-beeld te maken van de ondergrond. Als er ergens een steen zit, weet een wortel hoe hij daaromheen kan gaan. Er is de theorie van het World Wide Wood, een groot vertakt ondergronds systeem waarmee bomen communiceren. Wie dat goed begrepen heeft, is James Cameron in *Avatar*. Wortels verwittigen elkaar bij dreigend gevaar of bij gebrek aan water. Bomen die niet in staat zijn om zelf voedsel te produceren, worden geholpen door de wortels van andere bomen.'

'Onlangs hebben we in Parijs een tentoonstelling opgezet in samenwerking met de Nasa. Die hebben in de jaren 80 onderzoek gedaan naar de planten die het meest zuurstof produceren. Het idee was: als we ooit naar Mars gaan, kunnen we geen zuurstoftanks meenemen. Hoe gaan we dan onze zuurstof produceren? Door die bomen dus. Op basis van die lijst hebben we een installatie gemaakt met alleen die planten. We passen die kennis toe in projecten.'

maat verandert, zijn ze natuurlijk niet langer inheems.'

'Zonder noodzaak migreren bomen niet. Dat maakt hen zo mooi. Ze hebben een totale aanvaarding van hun omstandigheid. Sequoia's staan vaak een paar honderd jaar op dezelfde plaats. Emanuele Cocchia schreef daar een mooi boek over, *La vie des plantes*. Daarin zegt hij dat de planten de drijvende kracht zijn van de planeet. Ze slagen erin om alles zo te organiseren dat het hun kant op komt. Met hun vruchten en bloemen

'Zonder noodzaak migreren bomen niet. Dat maakt hen zo mooi. Ze hebben een totale aanvaarding van hun omstandigheid'